

A R T Y K U Ł Y I R O Z P R A W Y

MAGDALENA ZIÓŁKOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

NA WIDOWNI I Z MULETĄ
PROMOWANIE TAUROMACHII WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY
W HISZPANII

WPROWADZENIE

Corrida de toros należąca do szerokiej kategorii widowisk tauromachicznych¹ to element hiszpańskiej tradycji, której korzenie sięgają XI–XII wieku — tak mówią źródła historyczne (Sánchez León 2007). Nie można jednak wykluczyć, że współczesna forma korridy wywodzi się z prehistorycznych polowań i ewoluowała poprzez wieki do formy dzisiejszej, choć nie mamy na to wystarczających dowodów w postaci źródeł pisanych. Powszechnie stosowana nazwa widowiska tłumaczona na język polski jako „walka byków” (w angielskim analogicznie — *bullfight*) może budzić wątpliwości czy nieporozumienia definicyjne. W widowisku *corrida de toros* nie chodzi bowiem o walkę pomiędzy bykami, lecz dokładnie o walkę człowieka (ludzi) z bykiem. Hiszpańskie *corrida de toros* można rozumieć jako „bieg (biegania) byków” (Ziółkowska-Kuflńska 2016, s. 12). W klasycznej wersji *corrida*

Adres do korespondencji: magdaz@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-9203-3883

¹ Określenie widowiska tauromachiczne obejmuje wydarzenia kulturalne, w których udział biorą byki. Oprócz najbardziej znanej *corrida de toros* są to między innymi *becerradas* (czyli walka dzieci i młodzieży z młodymi jałówkami), *novilladas* (czyli walka młodych torerów z dwuletnimi bykami), *rejoneos* (*corrida* z udziałem torerów dosiadających koni), *encierros* (gonitwy byków, np. w Pampelunie).

*de toros*² składa się z trzech zasadniczych części: *tercios*. Pierwsza część — *tercio de varas* — polega na rozpoznaniu usposobienia i charakteru byka poprzez wbijanie mu w kark piki. Jest to długa broń pikadora, który dosiada konia i podchodzi do byka tak, by mieć go ze swojej prawej strony. Cios piką jest ograniczony jelcem, co uniemożliwia zabicie byka w tej części widowiska. W części drugiej — *tercio de banderillas* — byk jest raniony przez banderillera, który wbija mu w grzbiet trzy razy po dwie małe włócznie. Za każdym razem zbliża się do byka na niewielką odległość. Jest to najbardziej niebezpieczna dla człowieka faza widowiska, ponieważ byk jest wciąż silny i dodatkowo rozjuszony ranami zadanymi mu przez pikadora. Dopiero w części trzeciej — *tercio de muerte* — do gry wkracza matador. Jego zadaniem jest zabicie byka przez pchnięcie szpadą. Śmierć byka jest punktem kulminacyjnym widowiska oraz elementem obowiązkowym. *Corrida de toros* musi zakończyć się śmiercią byka (poza nielicznymi wyjątkami ułaskawienia byka).

Widowiska tauromachiczne wciąż cieszą się w Hiszpanii popularnością, budzą jednak wiele kontrowersji. Udział zwierząt w publicznych rozrywkach, a zwłaszcza ich uśmiercanie czy powodowanie cierpienia (polowania, safari, cyrki), staje się przedmiotem wielu debat, także o charakterze naukowym, w których ścierają się poglądy filozoficzne, ekonomiczne, polityczne, socjologiczne czy antropologiczne. Rozważa się też znaczenie korridy jako istotnego elementu dziedzictwa narodowego Hiszpanii (również w kontekście historycznym; zob. Álvarez de Miranda 1998). Aspekty polityczne to w głównej mierze prawne umocowanie korridy oraz decyzje polityczne podejmowane na wysokim szczeblu i mające kluczowe znaczenie dla trwania tej tradycji³ (Amorós 2011). Badane są także związki branży tauromachicznej z ekonomią kraju, z uwzględnieniem zatrudnienia oraz kosztów budżetowych ponoszonych przez całe społeczeństwo (del Arco de Izco 2012; Rodríguez Castilla 2019). Ścierają się dwa przeciwstawne stanowiska: z jednej strony podkreśla się publiczne budżetowanie korridy, a zarazem znaczne wpływy z jej organizowania⁴, z drugiej na-

² Klasyczna *corrida de toros* to najbardziej popularne widowisko z udziałem byków, czyli korrida piesza (*corrida a pie*), w której torerzy nie dosiadają koni, jak w korridzie konnej (*corride de rejón*).

³ Chodzi na przykład o wydany w 2010 roku przez Parlament Kataloński zakaz organizowania korridy w tej prowincji czy uznanie jej w 2013 roku przez hiszpański parlament za kulturowe dobro narodowe.

⁴ Rodríguez Castilla (2019, s. 112–114) podaje dane dla roku 2013: suma kosztów poniesionych przez samorządy w Hiszpanii na cele kulturalne wyniosła 83,7 mln euro, z czego 2,3 mln przeznaczono na tauromachię, jednocześnie wpływy do budżetu z tego tytułu stanowiły 1,6 mln euro.

tomiast dyskutanci koncentrują się wyłącznie na kosztach ponoszonych przez państwo⁵. Przedmiotem badań naukowych jest także kwestia obecności widowisk tauromachicznych w przestrzeni publicznej, także tej nowoczesnej, czyli w telewizji i internecie (de Haro de San Mateo 2009). Problemów etycznych dotyka analiza udziału zwierząt w korridzie i dobrostanu uczestniczących w niej byków (Fatjó, Amat, Manteca 2007). Nie bez znaczenia w tym kontekście pozostaje również kwestia obecności dzieci jako widzów na Plaza de Toros⁶, a także nauka dzieci i młodzieży w szkołach tauromachicznych.

Chciałabym tu zaprezentować moje rozważania na temat biernego (na widowni) oraz aktywnego (w szkołach tauromachicznych) uczestnictwa dzieci w korridzie. Głównym ich celem jest przedstawienie najważniejszych kierunków podejmowania działań polegających na promowaniu tauromachii wśród do dzieci i młodzieży. Spróbuję odpowiedzieć na następujące pytania:

Jaka jest oferta promująca tauromachię kierowana jest do dzieci i młodzieży?

Jakie są warunki biernego i aktywnego uczestnictwa dzieci w widowiskach z udziałem byków?

Jak przebiega dyskusja społeczna na temat udziału dzieci w tego typu wydarzeniach kulturowych?

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Podstawą tych rozważań są koncepcje zaczerpnięte z teorii socjalizacji oraz interakcjonizmu symbolicznego (zob. Hałas 1987, 2006). W podejściu teoretycznym do socjalizacji kładzie wyróżnia się dwa etapy — socjalizację pierwotną i wtórną (Juszczuk-Rygałło 2016, s. 20), w toku których jednostka nabywa, kształtuje, utrwała i/lub modyfikuje swoje kompetencje kulturowe. Wybory dokonane w procesie socjalizacji, także dotyczące wyboru i wykonywania zawodu, są uwarunkowane bezpośrednio wychowaniem w ramach danej struktury społecznej. Miejsce jednostki w społeczeństwie oraz jej pozycja zawodowa określane są z jednej strony przez

⁵ AVATMA (Asociación de Veterinarios Abolicionistas de la Tauromaquia Madrid) podaje, że koszty ponoszone przez Hiszpanię na organizowanie *corrida de toros* to 500–600 mln euro rocznie (Barjola 2018); (<http://www.teinteresa.es/espana/Ayuntamientos-subvenciones-premios-financia-Espana.0.1949805577.html> [dostęp: 19.12.2019]).

⁶ Plaza de Toros — arena — miejsce, gdzie odbywają się korridy. Budynek specjalnego przeznaczenia. *Corrida de toros* w zasadzie nie może odbyć się w innym miejscu niż *Plaza de Toros*.

wymogi, jakie stawiają ramy kulturowe i społeczne, z drugiej zaś przez osobowość jednostki. Ramy kulturowe i społeczne wyraźnie wyznaczają katalog zachowań właściwych i oczekiwanych od jednostki. Osobowość zaś może ułatwiać lub utrudniać to społeczne wpasowywanie się w normy.

Koncepcja interakcjonizmu symbolicznego zakłada, że ludzie w swoich działaniach kierują się społecznie wyznaczonymi znaczeniami. W procesie socjalizowania dzieci wykorzystuje się określone przez kontekst społeczny i kulturowy danej grupy motywatory, których zadaniem jest uprawomocnienie podejmowanych decyzji. Ważność tych motywatorów jest uwarunkowana społecznie — grupa określa, co jest uznawane za ważne, co wiąże się z prestiżem, co jest akceptowane i oczekiwane. Motywatory często mają charakter symboliczny. Symbolizacja zachowań kulturowych i jej obecność w procesie socjalizacji znajduje odzwierciedlenie w praktykowanych regułach społecznych. Tożsamość osobowa jednostki wyraża się poprzez jaźń subiektywną i jaźń odzwierciedloną, co oznacza, że nakładają się na siebie subiektywne spostrzeganie rzeczywistości (wyuczone kulturowo i społecznie) oraz nieustanne zabiegi o to, by zachowania (i wybory) były społecznie akceptowane (Juszczyk-Rygałło 2016, s. 21). To, czy dziecko będzie siedziało z rodzicem na widowni Plaza de Toros, czy będzie zapisane do szkoły tauromachicznej, czy nie podejmie żadnego z tych działań, ostatecznie jest decyzją osób dorosłych. Dorośli uczestnicy kultury kształtują rzeczywistość społeczną, do której wybranych obszarów dzieci chcą/nie chcą wejść, a to, czy ich wola zostanie zrealizowana, też zależy przede wszystkim od rodziców/opiekunów. Na tym gruncie założenia socjalizacji i interakcjonizmu symbolicznego można połączyć, by zbadać, w jaki sposób proces socjalizacji (a także enkulturacji) i nadawanie społecznych znaczeń działaniom przenikają się wzajemnie i jak funkcjonują w życiu codziennym.

Nadawanie znaczeń i pozytywne wartościowanie w toku socjalizacji takich cech jak odwaga czy męstwo wiąże się bezpośrednio z ramami kulturowymi, jakie określona grupa społeczna im przypisuje. Symbolizacja odwagi i męstwa może zostać ucieleśniona w osobie torera, w którego ślady chce pójść dziecko lub przynajmniej mieć możliwość obserwowania go i podziwiania w czasie walki z bykiem. Nie jest moim celem ocena etyczna tych działań. Interesują mnie społeczne i antropologiczne mechanizmy, które pozwalają na nadawanie znaczeń i ich realizację w ramach obowiązujących w danej grupie norm i wartości społecznych. Proces socjalizacji, który towarzyszy jednostce przez całe życie, jest oparty na immanentnej cesze człowieka: zdolności uczenia się i dostosowywania. „Dlatego też — zauważa Norbert Elias (2008, s. 230) — nie jest bez znaczenia wskazanie na struktury organiczne, które wyraźnie dowodzą naturalnego dostrojenia

człowieka do życia wśród innych [...]. Możemy pozostawić XXI stuleciu [...] znalezienie przekonującej odpowiedzi na pytanie, w jakich to warunkach ślepy, niezaplanowany proces przyrodniczy wytworzył taką unikalną formę komunikacji między organizmami”.

Założenia interakcjonizmu symbolicznego (symbolizmu społecznego) mogą być z powodzeniem wykorzystywane przez wiele nauk społecznych i humanistycznych. Wszak nie ma możliwości interpretowania zjawisk kulturowych bez odniesienia do praktykujących je społeczności ludzkich, podobnie jak nie można mówić o społeczeństwie bez uwzględnienia jego kondycji kulturowej. Interakcjonizm symboliczny zatem „może stanowić pomost interdyscyplinarny” (Hałas 2006, s. 17).

Zagadnienia, które tu poruszam, to jeden z wielu obszarów badań opartych na założeniach teorii ugruntowanej (Glaser, Strauss 2008) oraz antropologii interpretatywnej (Geertz 2005, 2010). Teoria ugruntowana i antropologia interpretatywna pozwalają na wypracowanie oddolnych kategorii, na podstawie których można przygotować materiał do analizy. Etnograficzne metody uzyskiwania danych umożliwiają badanie respondentów w ich naturalnym środowisku, w domu lub w miejscu pracy — tam, gdzie czują się swobodnie i komfortowo. Według teorii ugruntowanej najważniejsze znaczenie ma teren, czyli respondenci, którzy samodzielnie definiują i interpretują otaczającą ich rzeczywistość. Rolą badacza jest w tym wypadku analiza i naukowe opracowanie tych interpretacji i zweryfikowanie w świetle teorii. Założenia teorii ugruntowanej, które akcentują budowanie wniosków po uzyskaniu danych terenowych, a nie tworzenie hipotez przed realizacją badania, wydają się inspirujące dla badaczy. Barney Glaser i Anselm Strauss (2009) podkreślali, że teoria ugruntowana jest narzędziem, które może współgrać z innymi teoriami w toku opisywania, wyjaśniania, przewidywania, interpretowania i testowania założeń badawczych. W przypadku badań nad tauromachią warto zwrócić uwagę, że wartościowanie określonych działań wynika z przemyśleń samych badanych i werbalizacji przez nich własnych opinii. Przejawem tego wartościowania jest między innymi uczestnictwo w korridzie lub głoszenie haseł jej delegalizacji. Interpretacja tej aktywności jest więc odzwierciedleniem nadawania sensu i wartościowania tauromachii przez uczestników widowisk oraz przez przeciwników tauromachii. Niezależnie bowiem od tego, czy uczestnictwo w korridzie wynika z silnie uzewnętrznianego pozytywnego wartościowania (zwolennicy tauromachii) czy z ciekawości turysty, czy wreszcie z chęci utwierdzenia się w negatywnej ocenie widowisk (przeciwnicy) — zawsze pojawia się kontekst nadawania znaczenia i motywu: „iść/nie iść na corridę de toros, ponieważ...”

W badaniach zrealizowanych przeze mnie w latach 2012–2014 łączyłam różne perspektywy poznawcze. Prowadziłam intensywną obserwację. Sięgnęłam po artykuły prasowe, a zrealizowana na ich podstawie analiza treści obejmowała publikacje z dzienników ukazujących się w Hiszpanii w okresie marzec-listopad 2013 roku. W czterech dziennikach: „La Razón”, „El Periódico”, „ABC”, „HOY”, temat tauromachii pojawiał się najczęściej (w sumie w tym okresie podjęły go 52 różne pisma). Ponadto zrealizowałam indywidualne wywiady pogłębione z osobami biorącymi aktywny udział w dyskursie tauromachicznym w Hiszpanii (m.in. nauczyciel, fotograf, pisarz, dziennikarz, hodowca, polityk, weterynarz, krawiec, matador) i reprezentującymi punkty widzenia. Wszystkie wywiady zostały przeprowadzone w Hiszpanii i były realizowane w języku hiszpańskim.

Wyniki badań pozwoliły ukazać złożony obraz zależności społeczno-kulturowych, które ujawniają cztery główne wymiary praktykowania tauromachii w Hiszpanii: polityczny, ekonomiczny, kulturowy i etyczny (Ziółkowska-Kuflńska 2016). Wymiar polityczny obejmuje prawne umocowanie korridy oraz innych praktyk tauromachicznych. Niezależnie od rządzącej opcji politycznej i debaty publicznej na temat delegalizacji walk z bykami jest to wciąż legalnie praktykowane działanie kulturowe. W wymiarze ekonomicznym najważniejsze kwestie dotyczą z jednej strony miejsc pracy, które branża tauromachiczna generuje⁷, z drugiej zaś dyskursu wokół publicznego dofinansowywania korridy, a także utrzymywania szkół tauromachicznych. Wymiar kulturowy dotyczy definiowania tauromachii jako elementu kultury hiszpańskiej, dziedzictwa narodowego⁸ oraz tradycji o wielowiekowych korzeniach. Wreszcie wymiar etyczny, którym zajmę się tu w szczególności, obejmuje zarówno relację człowiek-zwierzę i wynikające z tej relacji konsekwencje dotyczące walk z bykami, a także problematykę socjalizacji i enkulturacji, których głównym celem w każdej grupie społecznej jest kształtowanie kompetencji kulturowych kolejnych pokoleń. Etyczne problemy związane z korridą każą stawiać wiele pytań o to, czy dzieci mogą/powinny oglądać/brać udział w widowiskach w rodzaju *corrida de toros*.

W trakcie badań problematyka związana z obecnością dzieci na widowni nie zawsze pojawiała się jako pierwszoplanowa. Często temat ten był

⁷ Zob. Estadística de Asuntos Taurinos. Resultados (<https://www.culturaydeporte.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas/cultura/mc/culturabase/asuntos-taurinos/resultados-asuntos-taurinos.html> [dostęp: 05.09.2019]).

⁸ Zob. Iñigo Crespo, *Tauromaquia ya es oficialmente Patrimonio Cultural* (<https://www.elmundo.es/cultura/2013/11/06/527ab20e684341e70a8b4576.html> [dostęp: 05.09.2019]).

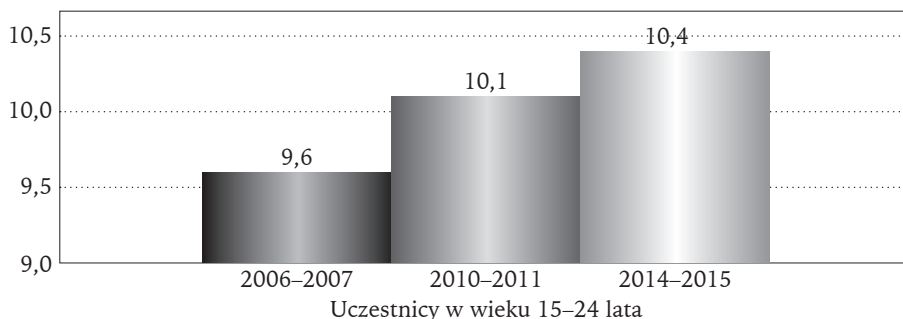
łączony z kwestiami religijnymi — badani zwolennicy korridy podawali w wątpliwość zasadność chronienia dzieci przed widokiem okrucieństwa wobec byka, gdy jednocześnie nie ogranicza się im widoku ukrzyżowanego Chrystusa. W opinii zwolenników tauromachii korrida to przede wszystkim tradycja, którą obowiązkowo trzeba zaszcześcić młodym ludziom — jest to dziedzictwo narodowe, historia i element szeroko rozumianej kultury. Z punktu widzenia przeciwników dzieci nie powinny mieć do czynienia z taką „tradycją” w żadnym wymiarze. Te dwa punkty widzenia są nie do pogodzenia — nie istnieją możliwości negocjacyjne w tym zakresie.

UDZIAŁ DZIECI I MŁODZIEŻY W WIDOWISKACH W CHARAKTERZE WIDZÓW

Dane statystyczne dotyczące widowisk tauromachicznych, co roku publikowane przez hiszpańskie Ministerstwo Edukacji, Kultury i Sportu, nie zawierają informacji na temat uczestnictwa dzieci. Najmłodsza analizowana grupa to widzowie w wieku 15–24 lata. Mimo to warto się przyjrzeć tym danym (wykres 1).

Wykres 1

Udział najmłodszych widzów w korridzie w latach 2006–2015 (w %).

Źródło: *Estadística de Asuntos Taurinos 2006–2017. Síntesis de Resultados*. Ministerstwo Edukacji, Kultury i Sportu w Hiszpanii.

Obecność najmłodszych podczas korridy od lat pozostaje na podobnym poziomie — stanowią oni około 10% uczestniczących w widowiskach⁹.

⁹ *Encuesta de Hábitos y Prácticas Culturales* (<https://www.culturaydeporte.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas/cultura/mc/culturabase/asuntos-aurinos/resultados-asuntos-aurinos.html> [dostęp: 07.10.2019]). Warto zaznaczyć, że badania są przeprowadzane corocznie

Interesujące jest zestawienie tych danych z wynikami badań ogólnych dotyczących stosunku społeczeństwa hiszpańskiego do korridy. W 2019 roku na zlecenie dziennika „El Español” internetowy ośrodek badania opinii publicznej Sociométrica zrealizował badania, z których wynika, że 56,4% badanych jest przeciwnych korridzie, 24,7% popiera jej organizowanie, a 18,9% nie ma zdania na ten temat¹⁰. W badaniach nie stawiano pytań dotyczących stosunku do udziału/obecności dzieci w tych widowiskach.

Prowadzone przeze mnie wieloletnie badania terenowe w Hiszpanii, polegające między innymi na obserwacji wielu korrid, potwierdzają obecność dzieci wśród widzów tego widowiska. Dzieci w różnym wieku: niemowlęta, dzieci kilkuletnie oraz starsze (młodzież), były przyprowadzane na Plaza de Toros przez dorosłych opiekunów, najczęściej rodziców. W czasie widowiska reagowały one żywiołowo, podobnie jak dorośli, nie zauważyłam ani jednego przypadku, by okazywały jakiegokolwiek negatywne odczucia w związku z tym, co widzą na arenie. Prawdopodobnie nie były na korridzie po raz pierwszy i z pewnością wcześniej doskonale wiedziały, czego będą świadkami. Dla wielu hiszpańskich rodzin uczestnictwo w korridzie jest elementem narodowej tradycji, praktykowaniem dziedzictwa kulturowego. Zdarza się, że dzieci na kolejnych etapach procesu socjalizacji kontestują tę tradycję i same podejmują decyzję o rezygnacji z uczestnictwa w widowiskach tauromachicznych. Jedną z moich respondentek, działaczka polityczna i wolontariuszka, wspomniała, że jako dziecko chodziła z rodzicami na korridę i że było dla niej przeżycie nieprzyjemne. Podkreślała, że dzięki tym doświadczeniom doskonale wie, przeciwko czemu protestuje¹¹.

Dyskusja wokół udziału dzieci w widowiskach tauromachicznych skutkuje próbami wprowadzania zakazu udziału w nich dzieci. W 2018 roku partia Podemos przedstawiła Zgromadzeniu Narodowemu w Madrycie propozycję ustawy zakazującej udziału w widowiskach tauromachicznych osób poniżej osiemnastego roku życia oraz telewizyjnych transmisji tych widowisk w godzinach emisji programów dla dzieci. Deputowana do parlamentu z ramienia tej partii María Espinoza przypomniała, że Komitet Praw Dziecka przy ONZ wezwał władze hiszpańskie do zakazania zarów-

na zlecenie Ministerstwa Edukacji, Kultury i Sportu Hiszpanii na grupie 16 tysięcy obywateli powyżej piętnastego roku życia.

¹⁰ Juan Diego Madueño, *Más de la mitad quiere “limitar o prohibir” los toros y la caza*, „El Español”, 2 stycznia 2019 (https://www.elespanol.com/espana/20190112/mitad-quiere-limitar-prohibir-toros-caza/367963207_0.html [dostęp: 08.01.2020]).

¹¹ Wywiad przeprowadzony w 2012 roku w Barcelonie.

no biernego (na widowni), jak i czynnego (na arenie) udziału w korridzie osób do osiemnastego roku życia: „Społeczeństwo jest definiowane poprzez sposób, w jaki chroni tych, którzy nie mogą się bronić sami. My w Podemos rozumiemy, że konieczne jest zagwarantowanie ochrony dzieci i zwierząt”¹².

W 2013 roku przez Hiszpanię przetoczyła się dyskusja związana z decyzją lokalnych władz w mieście Utrera, które zakazały wstępu na Plaza de Toros dzieciom poniżej siódmego roku życia. W odpowiedzi na ten pomysł głośno zaprotestowały środowiska sprzyjające tauromachii, między innymi Plaza de Toros w Sewilli, która zaprosiła dzieci na widowisko tauromachiczne bez konieczności zakupu biletu¹³. Ostatecznie wypracowano kompromis polegający na tym, że w takich sytuacjach dzieciom bezwzględnie musi towarzyszyć osoba dorosła.

SZKOŁY TAUROMACHICZNE

W obowiązującym w branży tauromachicznej regulaminie *Reglamento de Espectáculos Taurinos* artykuł 92 w całości poświęcony jest szkołom tauromachicznym, w których młodzi ludzie są przygotowywani do pracy w zawodzie torera. Powoływanie do życia tych placówek ma na celu promocję tauromachii, gdyż tradycji tej przypisuje się istotne znaczenie kulturowe. Warunkiem założenia szkoły jest przedstawienie zgody władz lokalnych, raportu na temat lokalizacji, nakładów budżetowych, planów nauczania, kosztów działalności oraz wysokości opłat. Program nauczania musi być kompatybilny z programem w szkołach powszechnych, a więc nie może podważać ogólnie przyjętych norm i metod nauczania. Władze administracyjne są zobligowane do kontroli warunków (także technicznych), jakie oferuje szkoła. Po wydaniu zgody na podjęcie działalności kontrolę taką przeprowadza się obowiązkowo co pięć lat. Szkoła musi prowadzić dziennik lekcyjny, w którym odnotowywane są osiągnięcia poszczególnych uczniów. Każdy uczeń jest zobligowany do przedstawienia zaświadczenia ze szkoły powszechnej o regularnym uczęszczaniu na zajęcia, pozytywnych ocenach i braku zaległości.

¹² *Podemos propone prohibir la entrada de menores a las corridas de toros en Madrid*, 10 maja 2018 (<https://www.efe.com/efe/espana/cultura/podemos-propone-prohibir-la-entrada-de-menores-a-las-corridas-toros-en-madrid/10005-3611727#> [dostęp: 08.11.2019]).

¹³ *La empresa de la Maestranza responde a la prohibición del Ayuntamiento de Utrera*, 4 lipca 2013 (<http://www.sevillataurina.com/2013/07/04/la-empresa-de-la-maestranza-responde-a-la-prohibicion-del-ayuntamiento-de-utrera> [dostęp: 08.11.2019]).

W zajęciach praktycznych z udziałem byków mogą uczestniczyć uczniowie po ukończeniu czternastu lat, obowiązkowo pozostający pod opieką matadora lub novillera¹⁴, który wystąpił już przynajmniej w 25 korridach (z udziałem pikadorów). Zajęcia praktyczne obejmują ćwiczenie określonych faz widowiska lub zajęcia w terenie z udziałem byków. Może się to odbywać w hodowlach byków, w specjalnie do tego celu przygotowanych tam miejscach, lub na małych, przenośnych arenach. Do ćwiczeń używane są zarówno byki, jak i krowy, krowa może być w dowolnym wieku, byk natomiast nie może przekroczyć dwóch lat¹⁵. Uczniowie mogą zabić krowę w czasie ćwiczeń, jeżeli hodowca wyrazi na to zgodę. Biorą udział w becerradach, w których — inaczej niż w klasycznej korridzie — nie występują pikadorzy i wbija się bykowi tylko jedną parę banderilli. Na końcu widowiska byk zostaje zabity, a uczniowi może przysługiwać nagroda (w postaci ogona lub uszu byka), a także — jeśli publiczność wyrazi taką wolę — może on zostać wyniesiony z areny na ramionach kolegów, tak jak dzieje się w korridzie klasycznej. W becerradach biorą udział zarówno chłopcy, jak i dziewczynki uczęszczające do szkół tauromachicznych. Becerrada jest z założenia widowiskiem, w którym adepci mają zdobywać umiejętności i doświadczenie. Choć dzieci i młodzież przyjmują pozy i gesty podpatrzone u dorosłych kolegów po fachu, zadają ciosy zwierzętom niewprawnymi ruchami, często nieprofesjonalnymi, co przedłuża ich agonię.

Chociaż w Hiszpanii trwa dyskusja na temat zasadności praktykowania korridy, szkoły tauromachiczne nie tracą na popularności (zob. wykres 2).

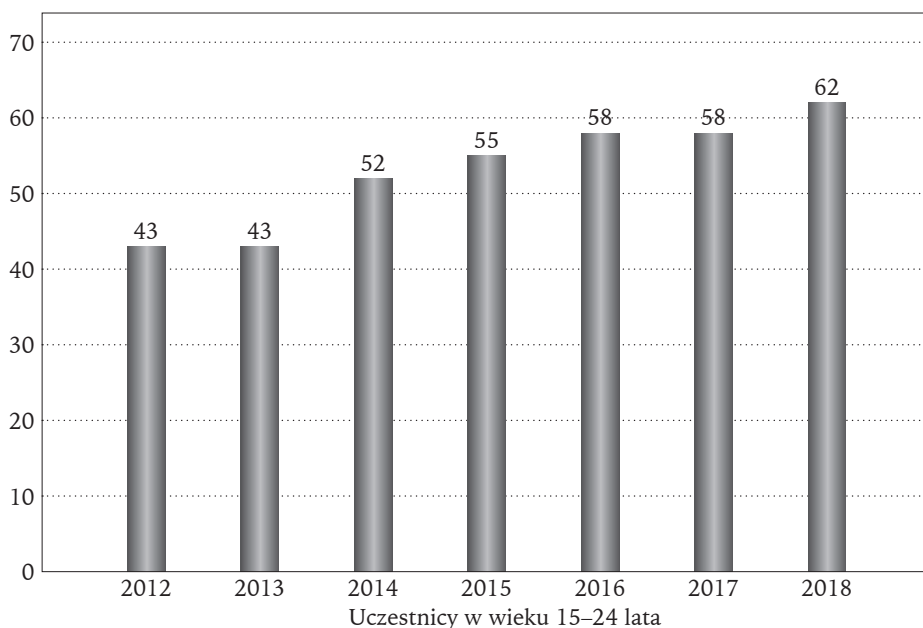
Uczniowie w wieku 15–17 lat uczęszczający do szkół ponadpodstawowych (ESO — *Enseñanza Secundaria Obligatoria*) mają szansę skorzystać z kursów oferowanych przez Ministerstwo, jeśli nauka sprawia im trudności. Kursy te — określane ogólną nazwą *Formación Profesional Básica* (FP Básica) — stanowią część obowiązkowej i bezpłatnej edukacji. Są przeznaczone dla osób, które nie ukończyły ESO, trwają dwa lata i mają przygotować młodych ludzi do wykonywania określonych zawodów, wśród których

¹⁴ *Novillero* to młody, z reguły mniej doświadczony torero, który nie zdał głównego egzaminu (*alternativa*) i nie jest jeszcze matadorem. *Novilleros* walczą z młodymi bykami (*novillos*) na korridzie zwanej *novillada*. Tego typu widowiska są uznawane za cenne doświadczenie w pracy przyszłego matadora.

¹⁵ Wiek byków przeznaczonych na widowiska tauromachiczne jest ściśle określony przepisami: za dorosłe (*toros*) są uznawane zwierzęta czteroletnie, mogą z nimi walczyć wyłącznie licencjonowani torerzy; byki dwuletnie (*novillos*) i mniej doświadczeni torerzy (*novilleros*) biorą udział w mniej prestiżowych korridach zwanych *novilladas*. Zwierzęta młodsze niż dwa lata są przeznaczane na praktyki lub właśnie do walk młodzieży w czasie *becerradas*.

Wykres 2

Liczba szkół taumachicznych w Hiszpanii w latach 2012–2018

Źródło: *Estadística de Asuntos Taurinos 2006–2017. Síntesis de Resultados*. Ministerstwo Edukacji, Kultury i Sportu w Hiszpanii.

jest także zawód torera, co budzi duże kontrowersje¹⁶. W ramach takiego szkolenia oprócz wiedzy i praktyk związanych z branżą taumachiczną (w tym zajęcia dotyczące hodowli i reprodukcji byków, konserwacji kostiumu zawodowego — *traje de luces*¹⁷ itp.) są organizowane lekcje z biologii, matematyki, języka hiszpańskiego i języka angielskiego. Kursy przygotowujące do wykonywania zawodu torera mają za zadanie poszerzyć kompetencje kulturowe (taumachia jako dziedzictwo narodowe), nauczyć praktycznych działań na arenie (obowiązkowe elementy widowiska, udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej), ukazać aspekty prawne i ekonomiczne branży taumachicznej (zawieranie umów, zatrudnienie, podatki) oraz poruszać inne zagadnienia, które w trakcie praktykowania zawodu mogą być przydatne.

¹⁶ Por. <https://www.elmundo.es/sociedad/2015/10/19/5624ef83268e3e9d208b45e0.html> (dostęp 7 czerwca 2019).

¹⁷ Strój torera: *traje de luces* (strój, ubranie światła) — kolorowy, błyszczący kostium, bogato zdobiony, charakterystyczny dla torerów w Hiszpanii oraz innych krajach, w których praktykowana jest korrida.

INNE DZIAŁANIA TAUROMACHICZNE KIEROWANE DO DZIECI

W celu promowania korridy wśród najmłodszych obywateli Hiszpanii organizowanych jest wiele spotkań, festiwali i innych atrakcji, które wprowadzają dzieci w świat tauromachii i wyjaśniają jego funkcjonowanie. Takie cele przyświecają na przykład Fundacji im. Victora Barrio — torera, który zmarł w 2016 roku w wyniku odniesionych podczas korridy ran¹⁸. Fundacja powstała z inicjatywy rodziny oraz przyjaciół Victora Barrio. Pomysł pojawił się zaraz po jego śmierci w 2016 roku, ale oficjalne rozpoczęła działalność dwa lata później. W statucie Fundacji czytamy między innymi, że została ona powołana w celu promowania tauromachii jako historycznego dziedzictwa kulturowego Hiszpanii poprzez obecność we wszystkich obszarach życia społecznego, ekonomicznego i kulturalnego. Osiągnięcie tych celów ma być realizowane w formie nauki tauromachii (jej kultury, tradycji i zasad działania branży), oferowanej zainteresowanym, zwłaszcza najmłodszym. Hasło przewodnie fundacji „Dla tauromachii ważniejsze jest jej uczyć niż ją bronić” — to słowa często powtarzane przez jej patrona. Program fundacji zakłada podejmowanie różnych inicjatyw kierowanych do dzieci i młodzieży. Przykładem mogą być spotkania najmłodszych ze znanymi torerami, którzy chętnie wyjaśniają dzieciom zasady walki na arenie. Takie spotkania są organizowane w wielu miastach Hiszpanii (Valadolid, Lorca, Burgos, Granada, Baeza, Madryt, Palencia i in.).

Różne zajęcia warsztatowe zazwyczaj odbywają się równolegle i dzieci mogą w nich uczestniczyć rotacyjnie. Pokazuje się im na przykład, jak właściwie trzymać banderille w czasie wbijania w kark byka. Mogą również same poćwiczyć wykonanie i ozdabianie tych narzędzi. Niewątpliwą atrakcją dla zainteresowanych jest możliwość bezpośredniego kontaktu ze sławnymi torerami oraz otrzymanie certyfikatu uczestnictwa w warsztatach. Dzieci mogą podczas nich nauczyć się trzymania mulet i kap oraz manewrowania nimi w czasie ataku byka — w tym przypadku rogów zwierzęcia trzymany przez innego uczestnika lub kolegę wcielonego w rolę byka na przykład poprzez założenie maski. Zazwyczaj zajęcia tego rodzaju zaczynają się rano i trwają do południa, popołudnia zaś są zarezerwowane na prawdziwe korridy. Udział w tych warsztatach biorą dziesiątki dzieci w różnym wieku (od 4 do 14 lat), które są przyprawdazane przez rodziców

¹⁸ Na oficjalnej stronie internetowej tej organizacji czytamy: „Fundacja Víctor Barrio jest organizacją non-profit, której ogólnym celem jest nauczanie tauromachii i związane z nią działania kulturalne, a także promowanie tradycji, kierowane zwłaszcza do dzieci, młodzieży i grup z różnymi niepełnosprawnościami oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym” (<http://www.fundacionvictorbarrio.es/index.php/fundacion> [dostęp: 30.08.2019]).

lub opiekunów. Większość atrakcji jest bezpłatna i odbywa się na lokalnej *plaza de toros* lub na placach czy ulicach miast.

Podobnych inicjatyw kierowanych do dzieci i młodzieży jest w Hiszpanii bardzo dużo. Warto wspomnieć chociażby Club Internacional Taurino, który cyklicznie organizuje spotkania na temat społecznego i kulturowego znaczenia tauromachii oraz różne warsztaty, w których zainteresowani mogą wziąć udział. Celem takich spotkań jest przede wszystkim przekazywanie tradycji kolejnym pokoleniom, wyjaśnienie znaczenia tauromachii w historii i kulturze Hiszpanii oraz umożliwienie wyboru wymarzonej ścieżki zawodowej. Co ciekawe, organizatorzy w informacjach na temat tych wydarzeń podkreślają, że ćwiczenia z muletą lub kapą są doskonałą formą rehabilitacji, gdy u dziecka występują problemy ortopedyczne¹⁹.

Promowanie tauromachii może się również odbywać bez zajęć praktycznych na arenie.

Przybiera to na przykład formę konkursu. Towarzystwo Tauromachiczne „Los Areneros” organizuje corocznie ogólnohiszpański konkurs rysunkowy dla dzieci w wieku 4–14 lat. W ostatniej edycji, ogłoszonej w październiku 2019 roku, ustalono, że zostaną przyznane nagrody dla każdej kategorii wiekowej (11 nagród). Przewidziano także nagrodę specjalną dla dziecka, które nie mieszka w Hiszpanii. Jest to propozycja dla dzieci z innych krajów, które zdobywając w szkołach wiedzę na temat innych kultur, Hiszpanię kojarzą z korridą, a także dla dzieci Hiszpanów, którzy wyjechali z kraju, ale w ten sposób mogą mieć ciągły kontakt kulturowy z ojczyzną.

WNIOSKI KOŃCOWE

Udział dzieci w widowiskach tauromachicznych a także oferta tematyczna do nich kierowania budzą szereg kontrowersji, jednak maju 2014 roku rząd hiszpański wydał oświadczenie, że telewizyjna transmisja korridy „nie wyrządza krzywdy dzieciom”, a w obowiązującym dekreście z 1982 roku o wydarzeniach o charakterze niebezpiecznym nie wspomina się o korridzie. Podobnie w ustawie z 1991 roku o uprawnieniach administracyjnych dotyczących tauromachii nie pojawia się jakikolwiek zapis zakazujący udziału dzieci w widowiskach tauromachicznych²⁰.

¹⁹ <https://www.club-internacional-taurino.com/> [dostęp: 28.07.2019].

²⁰ *El Gobierno defiende que la emisión de corridas de toros “no perjudica a la infancia”*, „Aplausos”, 10 maja 2014 (<https://www.aplausos.es/noticia/23251/noticias/el-gobierno-defiende-que-la-emision-de-corridas-de-toros-no-perjudica-a-la-infancia.html>) [dostęp: 18.08.2019].

Xavier Bosch przytacza raport z 1999 roku, w którym przedstawione zostały wyniki badań psychologów, psychiatrów i socjologów hiszpańskich na temat wpływu uczestnictwa dzieci i młodzieży w widowiskach tauromachicznych na ich zachowanie. W raporcie czytamy: „[...] oglądanie korridy nie może być uważane za niebezpieczne dla zdrowia psychicznego dzieci «jeżeli dzieci są zdrowe psychicznie i uczęszczają na widowiska tauromachiczne sporadycznie, dobrowolnie i w towarzystwie dorosłych, którzy wykazują pozytywne nastawienie»” (Bosch 1999, s. 496). Natomiast w 2004 roku opublikowano wyniki zrealizowanych w Hiszpanii badań na temat wpływu oglądania korridy w telewizji na zachowania dzieci (120 chłopców i 120 dziewczynek w wielu 8–12 lat), wyniku których okazało się, że „[...] opinie dzieci są podzielone, jeśli chodzi o szkody osobiste spowodowane oglądaniem walk byków — 49,6% uznało, że odczuwało negatywny wpływ, natomiast 50,4% nie odczuwało żadnych negatywnych skutków. [...] Śmierć byka była dla dzieci najmniej atrakcyjną częścią widowiska (60%). Badanie oceny poznawczej i emocjonalnej korridy wskazuje na to, że 52% badanych dzieci odczuwa smutek podczas oglądania widowiska, ponad połowa uważa, że nie należy wyrządzać zwierzęciu krzywdy, a jedna czwarta określa korridę jako przykład znęcania się nad zwierzętami” (Graña i in. 2004, s. 25–26).

Kolejne pokolenia tworzą rzeczywistość społeczną dla pokoleń następných. Te reprezentacje społeczne cechuje — jak podsumowuje Konrad Kubala (2006, s. 60–61) — postskryptywność, standaryzacja, symbolizm i dynamika (kształtowanie i utrwalanie działań społecznych). Postskryptywność to, w moim rozumieniu, konstruowanie życia społecznego, standaryzacja — nadawanie znaczenia zasadom i normom, symbolizm — interpretacja znaczeń, a dynamika — kształtowanie i utrwalanie działań społecznych. Jeśli chodzi o tauromachię i udział w niej dzieci, to najistotniejsze są dwa elementy: postskryptywność i symbolizm. Postskryptywność reprezentacji społecznych sprawia, że tauromachia może być praktykowana, ponieważ reprezentacje społeczne (grupy socjalizujące) posiadają narzędzia i umiejętności (kompetencje kulturowe), aby przekazywać wiedzę o niej kolejnym pokoleniom (przyszłym reprezentacjom społecznym). Symbolizm zaś to interpretowanie tego, co dla określonych reprezentacji społecznych (obecnych i przyszłych) stanowi spoiwo kulturowe i łączy podobne wyobrażenia, którym zostaje nadana określona wartość społeczna. Tam, gdzie *corrida de toros* jest treścią wiążącą się z pozytywnym odbiorem, dzieci w procesie socjalizacji otrzymują określoną symbolizację tej praktyki. Analogicznie przebiega socjalizacja wśród przeciwników tauromachii: tu dzieciom przekazuje się nie-pozytywny obraz korridy.

Działania podejmowane wobec dzieci i młodzieży oraz kierowane do nich treści mogą budzić kontrowersje, jednak należy pamiętać o kontekstowości każdego zjawiska kulturowego. „Według pragmatyzmu — zauważa Ewa Hałas (2006, s. 48) — wszystkie zjawiska są kontekstowe, zachodzą w danym miejscu i czasie, i nie można ich badać niezależnie od sytuacji, w których są umiejscowione”. Takie założenie badawcze pasuje zwłaszcza do zagadnień związanych z tauromachią. Wywołują one szeroką dyskusję i w żadnym wypadku nie wolno nam (badaczom) pomijać kontekstu kulturowego i społecznego tej tradycji.

Promowanie tauromachii wśród dzieci i młodzieży ma charakter formalny (stowarzyszenia, szkoły, fundacje) i nieformalny (środowisko, rodzina, znajomi). Zarówno w jednym, jak i drugim wypadku mamy do czynienia ze przekazem specyficznych treści kulturowych. *Corrida de toros* jest przedstawiana jako dobro kulturowe i dziedzictwo narodowe, które należy wspierać w każdej możliwej formie. Jednocześnie nakłada się na dzieci pewnego rodzaju poczucie odpowiedzialności za jej utrwalanie i przekazywanie. Takie podejście sprawia, że mogą one traktować swoje wybory jako racjonalne, a działania (w zakresie praktykowania tauromachii) wartościują pozytywnie. Teoretycznego wyjaśnienia takiej sytuacji dostarczają tezy interakcjonizmu symbolicznego, w myśl których akcentuje się, że działanie kulturowe jest „[...] przede wszystkim racjonalnym zachowaniem kształtowanym na bazie znaczeń, jakie działający ludzie przypisują obiektom” (Hałas 2006, s. 58–59).

Dzieci i młodzież mają dostęp do szerokiej oferty kulturowej i społecznej umożliwiającej praktykowanie — bierne i czynne — *corridy de toros*. W zależności od swojego (lub środowiskowego) zaangażowania mogą uczestniczyć w korridzie jako widzowie lub stać się uczniami szkoły tauromachicznej. Wybór którejsz z tych ścieżek lub żadnej z nich jest zależny z jednej strony od planów samych dzieci, z drugiej natomiast od woli rodziców (na zapisanie się do szkoły tauromachicznej trzeba mieć zgodę rodziców). W każdym z tych przypadków wybór jest kształtowany przez proces socjalizacji i wzmacniany nadawaniem znaczeń symbolicznych działaniom społecznym.

BIBLIOGRAFIA

- Álvarez de Miranda Ángel, 1998, *Ritos y juegos del toro*, Biblioteca Nueva, Madrid.
- Amorós Andrés, 2011, *Los toros en la cultura o el parto de los montes*, „Caireles”, nr 3, XII, s. 79–80.
- del Arco de Ico Fernando, 2012, *La fiesta en Barcelona. Vista por un Navarro*, „Club Taurino, Pamplona”, nr 33, s. 84–86.

- Barjola J. M., 2018, *Ayuntamientos, subvenciones y premios: así se financian los toros en España*, strona internetowa: teinteresa.es (http://www.teinteresa.es/espana/Ayuntamientos-subvenciones-premios-financia-Espana_0_1949805577.html) [dostęp: 19.12.2019].
- Bosch Xavier, 1999, *Children Unaffected by Attending Bullfights*, „The Lancet”, t. 354, nr 9177, 7 sierpnia.
- Elias Norbert, 2008, *Spółczeństwo jednostek*, tłum. Janusz Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Fatjó Jaume, Amat Marta, Manteca Xavier, 2007, *Las corridas de toros y la ciencia del bienestar animal*: w: Altarriba, *Cuadernos para dialogar sobre animales. La cuestión de los toros*, Fundación Altarriba, Barcelona, s. 60–65.
- Geertz Clifford, 2005, *Opis gęsty — w stronę interpretatywnej teorii kultury*, w: Marian Kempny, Ewa Nowicka (red.), *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 35–58.
- Geertz Clifford, 2010, *Po fakcie. Dwa kraje, cztery dekady, jeden antropolog*, tłum. Tomasz Teszner, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Glaser Barney G., Strauss Anselm L., 2009, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, tłum. Marek Gorzko, Nomos, Kraków.
- Graña J. L., Cruzado J. A., Andreu J. M., Muñoz-Rivas M. J., Peña M. E., Brain P. F., 2004, *Effects of Viewing Videos of Bullfights on Spanish Children*, „Aggressive Behavior”, t. 30, s. 16–28.
- Griese Hartmut M., 1996, *Socjologiczne teorie młodzieży*, tłum. Jacek Dąbrowski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Hałas Elżbieta, 1987, *Spółeczny kontekst znaczeń w teorii symbolicznego interakcjonizmu*, Lublin.
- Hałas Elżbieta, 2006, *Interakcjonizm symboliczny. Spółeczny kontekst znaczeń*. Wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- de Haro de San Mateo María Verónica, 2009, *La información taurina de tercio en el ruedo de internet*, w: Fernández Toledo Piedad (red.), *Rompiendo moldes. Discurso, género e hibridación en el siglo XXI*, Comunicación Social. Ediciones y publicaciones, Sevilla–Zamora, s. 50–74.
- Juszczak-Rygałto Joanna, 2016, *Socjalizacja dziecka jako proces kształtowania tożsamości*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, t. 11, nr 4(42), s. 13–25.
- Krzemiński Ireneusz, 1986, *Symboliczny interakcjonizm i socjologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kubala Konrad, 2006, *Spółeczne reprezentacje Unii Europejskiej w dyskursie elit symbolicznych*, w: Anna Horolets (red.), *Europa w polskich dyskursach*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 59–78.
- Manis Jerome G., Meltzer Bernard N. (red.), 1978, *Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology*, Allyn and Bacon, Boston.
- Madueño Juan Diego, 2019, *Más de la mitad quiere “limitar o prohibir” los toros y la caza*, dziennik „El Español” z dnia 12 stycznia 2019 (https://www.lespanol.com/espana/20190112/mitad-quiere-limitar-prohibir-toros-caza/367963207_0.html).
- Rodríguez Castilla Antonio Jesús, 2019, *En Defensa de la Tauromaquia*, Almuzara. Córdoba.
- Sánchez León Miguel Ángel, 2007, *El sufrimiento como arte*, w: Altarriba, *Cuadernos para dialogar sobre animales. La cuestión de los toros*, Fundación Altarriba, Barcelona, s. 66–89.
- Ziółkowska-Kuflńska Magdalena, 2016, *Otwarta arena. Spór o corridę de toros w Hiszpanii. Perspektywa socjologiczno-antropologiczna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

*

Estadística de Asuntos Taurinos 2006–2017. Síntesis de Resultados. Raporty opracowane przez Ministerstwo Edukacji, Kultury i Sportu Hiszpanii.

IN THE AUDIENCE AND WITH THE RED CAPE:
ACTIVITIES PROMOTING BULLFIGHTING AMONG CHILDREN
AND YOUNG PEOPLE IN SPAIN

Magdalena Ziólkowska
(Adam Mickiewicz University in Poznań)

A b s t r a c t

Bullfighting still produces controversy. It is treated by many as an integral part of Spanish tradition. On the other hand, according to opponents, the treatment of the bull during the show is objectionable, as is the public's viewing of the bull's death. The participation of children in the cultivation of the tradition is considered especially problematic. The article discusses actions to promote bullfighting aimed at children. There are two types of such activities: active ones, where the children engage in bullfighting, and passive ones, where they are spectators of bullfighting. The views of adherents and opponents of bullfighting are irreconcilable. Analysis of the discourse shows there is no possibility of negotiation between them.

key words: bullfight, children, Spain, tradition, children, socialization

słowa kluczowe: corrida de toros/korrida, Hiszpania, tradycja, dzieci, socjalizacja